

19. Het huwelijk

19.1. Dit hoofdstuk

19.1.1. Onderzoeksvragen bij dit hoofdstuk

De onderzoeksvraag voor dit hoofdstuk is wat er in de commissie voor de kerkorde en in de generale synode is gezegd over het huwelijk. Spelen de Schriftgegevens een belangrijke rol in de visie op het huwelijk? Als zodanig verwachten we bij het huwelijk geen specifieke accenten van het apostolaat aan te treffen, maar nemen we wel als onderzoeksvraag mee of en hoe het apostolaat aan de orde komt.

19.1.2. De lijn van dit hoofdstuk

In dit hoofdstuk staan we eerst stil bij wat in de commissie voor de kerkorde besproken is over het kerkordeartikel over het huwelijk (19.2). Ondertussen komen op de synodetafel ook andere zaken die het huwelijk raken. In de vergadering van de synode van februari 1947 komt er een rapport op tafel over 'Echtscheiding en een tweede huwelijk' (19.3). Het synodelid Karres van Voorburg heeft aan de synodale commissie de vraag voorgelegd of er bezwaren bestaan tegen een kerkelijke huwelijksbevestiging van hen van wie het huwelijk al enige tijd geleden burgerlijk is voltrokken. De synodale commissie heeft een antwoord geformuleerd, maar wil in de vergadering van juni 1947 de zaak ook aan de synode voorleggen. Het leidt tot het besluit van de synode aan de raad voor kerk en gezin met de kerkelijke hoogleraren ethiek en desnoods met raadpleging van andere deskundigen een conceptboodschap voor de kerkenraden op te stellen over de betekenis van het burgerlijk huwelijk vanuit reformatorisch standpunt.

In 19.4 bestuderen we de behandeling door de generale synode van Art. XXI: *Van het huwelijk* en ord. 12. Op 1 juli 1952 bespreekt de generale synode de reeds genoemde conceptboodschap onder de titel *Burgerlijk en kerkelijk huwelijk naar reformatorische opvatting* (19.5). In 19.6. komt tenslotte de beantwoording van de onderzoeksvragen aan de orde.

19.2. Van het huwelijk in de commissie voor de kerkorde

Ook voor het huwelijk heeft Wagenaar in zijn ontwerp een artikel geconcipeerd. De tekst luidt:

Het huwelijk, naar de inzettingen Gods fundament van het gezins-, familie- en maatschappelijke leven, zal, hoewel de sluiting daarvan geen kracht van sacrament bezit, in de gemeente des Heeren heilig worden gehouden en daartoe in het midden der gemeente met gebruikmaking van het daartoe bestemde formulier, opgenomen in het liturgieboek der kerk, worden ingezegend en bevestigd.

Bij art. IV, waar het gaat over de zaken die aan de herders en leraars worden toebetrouwd, komt de zaak van het huwelijk voor het eerst ter sprake bij de formulering 'de inzegening van het huwelijk'. Van Ruler wil liever lezen: 'bevestiging van het huwelijk'.¹⁶⁵⁹ Wagenaar attendeert erop dat dan de primeur gegeven wordt aan de overheid, omdat overheid en kerk dan allebei hetzelfde doen. Van Ruler wijst erop dat ook het huwelijks-

¹⁶⁵⁹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 234.

formulier spreekt van bevestigen. Severijn antwoordt dat het burgerlijk huwelijk toen juist aan het ontstaan was. Hij ziet in de bevestiging geen voorrang geven aan de overheid, maar de bevestiging van de zijde van de kerkelijke overheid. Scholten wijst erop dat het huwelijk door de overheid wordt gesloten. Bevestiging wordt dan een tweede acte. 'Hier gaat het om de vraag, hoe wij de zelfstandige daad van de kerk bij het huwelijk moeten doen uitkomen.'¹⁶⁶⁰ Zeydner vindt dat de inzegening de daad van God is die bij de kerkelijke trouwplechtigheid geschiedt. Scholten vindt dat de eigenlijke huwelijksluiting toch in de kerk plaatsvindt. Van Ruler vult aan: daardoor komt het huwelijk onder de zegen en het recht Gods. Besloten wordt te lezen: 'bevestiging en inzegening van het *kerkelijk* huwelijk'. Het woord 'kerkelijk' wordt eraan toegevoegd om aan te geven dat het burgerlijk huwelijk gezien wordt als een compleet huwelijk.

Als het artikel zelf aan de orde komt, worden allereerst de woorden 'hoewel de sluiting daarvan geen kracht van sacrament bezit' geschrapt om het artikel positief te laten zijn.¹⁶⁶¹ Wagenaar wijst erop dat deze woorden ook niet meer nodig zijn, omdat dit artikel door allerlei wijzigingen niet meer achter dat van de sacramenten volgt.

De volgende formulering wordt in korte tijd geboren:

Het huwelijk, als inzetting Gods,¹⁶⁶² zal in de gemeente des Heren heilig worden gehouden. De bevestiging en inzegening van het huwelijk geschiedt, na verkregen goedkeuring van de kerkenraad, in het midden van de gemeente met gebruikmaking van een daartoe bestemd Formulier uit het dienstboek der Kerk.

Zorgvuldig wordt voor het woord 'goedkeuring' in plaats van 'toestemming' gekozen. De goedkeuring is een tuchtzaak, het is een zich uitspreken over de oorbaarheid van dit huwelijk.¹⁶⁶³

Zeydner is erg gelukkig dat niet de predikant, maar de kerkenraad beslist of het huwelijk ingezegend wordt, omdat het in de steden zo is dat als de ene predikant weigert, de andere het wel doet. Berkelbach van der Sprenkel zal de hoofdzaken formuleren die in een ordinantie op de bevestiging van het huwelijk moeten worden opgenomen en verwerkt. Deze worden de leden toegezonden met de stukken voor de vergadering van 20-22 februari 1947.¹⁶⁶⁴

Berkelbach van der Sprenkel reikt de volgende punten aan:

1. De huwelijksbevestiging wordt minstens veertien dagen van tevoren aangevraagd bij de kerkenraad van de plaats.
2. Zij wordt op twee eraan voorafgaande zondagen afgekondigd. Over schriftelijk ondertekende bezwaren beslist de kerkenraad.
3. De huwelijksbevestiging geschiedt door de predikant ter plaatse of door een, hem met goedkeuring van de kerkenraad vervangende, dienstdoende of emerituspredikant van de kerk.
4. In de huwelijksbevestiging is de kerkenraad door een van de dienstdoende ouderlingen

¹⁶⁶⁰ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 234.

¹⁶⁶¹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 307.

¹⁶⁶² Eerst: dat een inzetting Gods is. Tot deze vorm gepolijst bij de eindredactie. Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 519.

¹⁶⁶³ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 308.

¹⁶⁶⁴ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 465v.

of diakenen vertegenwoordigd.

5. Bij de huwelijksbevestiging wordt slechts een inzameling gehouden voor diaconale doeleinden.
6. De huwelijksbevestiging geschiedt met gebruikmaking van een daartoe bestemd formulier uit het dienstboek van de kerk.
7. Een tweede huwelijksbevestiging vindt niet plaats, tenzij het eerste huwelijk door de dood van een van de gehuwden is ontbonden.
8. De kerkenraad reikt bij de huwelijksbevestiging namens de gemeente een door deze getekende huisbijbel uit.

In de ordinantie wordt ook de zaak van de huwelijks catechese geregeld.¹⁶⁶⁵ Severijn vraagt of dit niet een zaak van de ouders is. De Vos acht dit zeer zeker een zaak voor de kerk. Als de kerk over de echtscheiding beslist, moet zij eerst tot de geestelijke zin van het huwelijk opvoeden. Van Ruler voegt eraan toe dat de mens moet weten wat de door God geboden levensorde ten aanzien van het huwelijk geeft. Zeydner wil deze zaak regelen in de ordinantie voor de catechese. Besloten wordt bij de behandeling van die ordinantie de zaak nader te bezien. Zeydner wil deze catechese als eis stellen. Van Ruler voelt er ook voor om het huwelijk als franje te couperen. Wagenaar stelt als tekst voor 'waarbij hij een onderzoek instelt naar het resultaat van de huwelijks catechese'. Dit wordt aanvaard. Er wordt eveneens een nieuwe alinea toegevoegd: 'Het volgen van deze catechese wordt ook verlangd van hen, die niet tot de Hervormde Kerk behoren.'

Bij art. 2 wordt onderscheid gemaakt tussen de beslissing van de kerkenraad en de aanbrenging door gemeenteleden. De kerkenraad moet vrij zijn in zijn oordeel. Zeydner vindt dat de gemeente wel moet kunnen wijzen op dingen waardoor een huwelijk per se scheef gaat. Dat moet de kerkenraad pastoraal met de verloofden bespreken. De termijn wordt gesteld op drie weken. De artt. 3-5 worden vervolgens besproken en met enkele wijzigingen vastgesteld.

In de vergadering van 25-27 september 1947 komt ord. 5 nog een keer terug in de commissie, omdat de kerk in meerderheid zich uitgesproken heeft tegen het opnemen van echtscheiding als beletsel voor een tweede huwelijk. De kerk wil de hele zaak nog een keer van de grond af opnieuw behandelen en bestudeerd zien. Berkelbach van der Sprenkel vraagt of het op de weg van de commissie ligt die consideraties in haar principiële beslissingen op te nemen.¹⁶⁶⁶ De Vos zegt: 'Maar wij kunnen toch niet een beslissing nemen waarvan we weten dat de kerk haar niet aanvaardt.' Deze zaak heeft zijn gevolgen voor de ordinanties, die om die reden op de vereiste punten worden bijgesteld.

19.3. Thema's echtscheiding, hertrouwen en latere inzegening in de generale synode

19.3.1. Het rapport *Echtscheiding en een tweede huwelijk*

In de vergadering van de synode van februari 1947 komt er een rapport op tafel over *Echtscheiding en een tweede huwelijk*.¹⁶⁶⁷ De commissie ad hoc is ingesteld naar aanleiding van vragen aan de algemene synodale commissie van de kerkenraad van Zeist en de kerken-

¹⁶⁶⁵ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 489.

¹⁶⁶⁶ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 525.

¹⁶⁶⁷ *Handelingen 1947*, 28. De commissie ad hoc bestaat uit M.N.W. Smit, M.J.A. de Vrijer, S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel, J.G. Woelderink en M. ten Cate.

raad van Charlois. De commissie heeft dankbaar gebruikgemaakt van het rapport dat in 1939 door de kerkelijke hoogleraren J.H. Semmelink, S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel en F.W.A. Korff bij de algemene synode over de aanhangige vragen is uitgebracht. De commissie van rapport gaat geheel akkoord met het rapport van 1939 als het op grond van de Schriftuurlijke gegevens spreekt van de onontbindbaarheid van het huwelijk. Bij de gegevens wordt gedacht aan de uitspraken van de Heere Jezus in de evangeliën, 1 Korinthe 7 en met name Efeze 5, waar de verbinding tussen Christus en Zijn gemeente niet belicht wordt vanuit het huwelijk, maar omgekeerd de vereniging van Christus met Zijn gemeente ons de zin wil doen verstaan van de vereniging van man en vrouw en ook aan plaatsen uit het Oude Testament waar het verbond van God met Zijn volk getekend wordt als een huwelijksverbond. De zin van het huwelijk moet ook vanuit het verbond van God met Zijn volk worden verklaard. De liefde blijkt zo een opdracht van God die van ons vraagt in deze liefde een afschijnsel te geven van de wondere zelfverloochenende liefde van Christus. En omdat het verbond tussen God en Zijn volk een trouwverbond is, omdat de liefde van God culmineert in zijn onverbreekelijke trouw, spreekt het haast vanzelf dat de belofte van wederkerige trouw tot het wezen van het huwelijk behoort.

Hierna tekent het rapport dat en hoe de mens in een zondige wereld leeft. Bovendien is er in de huidige maatschappij veel wat de doorwerking van de zonde bevordert. Getekend wordt hoe er niet voor iedereen de mogelijkheid is om tot een huwelijk te komen. Vroeger was het huwelijk een zaak van de ouders, thans beslissen man en vrouw zelf en op steeds jeugdiger leeftijd meent men gerechtigd te zijn een zelfstandige beslissing te nemen. Ook wordt gedacht aan de deportatie van massa's mannen in de oorlogstijd, het verblijf van 'onze jongens en mannen' in Indië en de huidige woningnood. 'Wie hier niet weet te dulden en te dragen en te vergeven, velt een onrechtvaardig oordeel.'

Menige valse, heidense leer heeft de tegenwoordige huwelijksnood bevorderd.¹⁶⁶⁸ De commissie denkt aan al die beschouwingen over het seksuele leven die de seksuele begeerten zo in de natuur van de mens laten wortelen dat het onmogelijk is zich daaraan te ontworstelen, zodat de strijd daartegen als onnatuurlijk wordt beschouwd en een zich fatalistisch overgeven aan deze begeerten wordt aangeprezen als het hoogste goed. Hier moet de christelijke kerk ernstig waarschuwen en opwekken om Christus te volgen in een nieuwe gehoorzaamheid. Dit is niet wettisch. In Christus geeft God wat Hij vraagt.

Bij de echtscheiding in geval van overspel begint de commissie van rapport met de lijn dat het onjuist is te stellen dat echtscheiding dan geoorloofd is. De woorden van Christus zeggen niet dat deze dan geboden is. Ook bij ontrouw is er voor de christen de mogelijkheid nochtans getrouw te blijven.¹⁶⁶⁹ Deze worsteling is een afglans van de trouw van God. Kan iemand deze strijd niet volhouden, dan mag de kerk anderzijds niet zeggen: 'U zondigt.' Er komen ogenblikken waarop de God van Israël zegt: 'U bent Mijn volk niet meer.' En als zo'n gescheidene hertrouwt, kan de kerk ook niet zeggen: 'U zondigt.' Een door de kerk in te stellen onderzoek is waardeloos. 'Want in tal van gevallen zal de zoogenaamd onschuldige partij, grote schuld hebben aan de ontstane verwijdering in het eerste huwelijk door gebrek aan liefde en toegenegenheid.'¹⁶⁷⁰ De kerk moet haar leden de verplichting tot trouw in het huwelijk ernstig op het geweten binden en de gescheidenen vermanen om zich met elkaar te verzoenen.

¹⁶⁶⁸ *Handelingen 1947*, 31.

¹⁶⁶⁹ *Handelingen 1947*, 32.

¹⁶⁷⁰ *Handelingen 1947*, 33.

Als leden van de gemeente echter toch tot echtscheiding overgaan, dan heeft de kerk, wanneer zij zich tenminste niet aan overspel of andere openbare zonden hebben schuldig gemaakt, hen daarin te dulden en te dragen, omdat zij enerzijds de maat van de schuld niet kan vaststellen en anderzijds niet weet wat er geleden is.

Als zij een tweede huwelijk aangaan, ligt het niet op de weg van de kerk om de kerkelijke censuur toe te passen en hen van het avondmaal te weren. Evenmin om hen te weren van de ambten, althans wanneer de echtscheiding niet gepaard is gegaan met openbaar aanstootgevend gedrag. 'Waar de verhoudingen in dit leven zo ondoorzichtig en zo verward zijn, zondigt ons inziens de kerk niet, als zij veel in haar leden draagt en duldt, dat zij niet zonder meer kan en mag goedkeuren; temeer niet omdat zij in tal van gevallen niet in staat is aan te wijzen, welke de maat der zonde is, waaraan men schuldig staat.'

Hiermee is nog niet beslist of een tweede huwelijk kerkelijk bevestigd kan worden of dat dit geweigerd moet worden. In de zitting van de algemene synode van 1939 werd door verschillende leden een verkeerde koppeling gemaakt. Zij stelden dat men bij weigering de personen ook behoorde te censureren en als men dat niet wilde, moest men het huwelijk kerkelijk bevestigen.¹⁶⁷¹ Niet openlijk af mogen keuren, betekent nog niet zonder reserve goedkeuren.

Volgens de commissie van rapport is de betekenis van de kerkelijke huwelijksinzegening 'dat de Kerk haar goedkeuring hecht aan de beslissing der huwendenden om door een huwelijksband met elkander verbonden te worden en dat zij hen op grond van de woorden der Schrift Gods zegen toezegt op de huwelijksweg.'¹⁶⁷²

Zo'n goedkeuring kan de kerk terwijl de eerste partij nog leeft, niet geven. De kerk maakt dan geen ernst met wat Jezus zei over de onontbindbaarheid van het huwelijk.

Langs deze weg komt de commissie van rapport tot dezelfde conclusie als de commissie van kerkelijke hoogleraren in 1939. De commissie van rapport stelt de synode een toevoeging voor bij art. 14 sub b in het Algemeen Reglement: 'met dien verstande, dat huwelijken van personen, van wie een vorig huwelijk niet door den dood ontbonden is, niet kerkelijk worden bevestigd.'¹⁶⁷³

Eén commissielid is het hier niet mee eens. Hij wil niet zonder meer aan ieder verzoek om kerkelijke huwelijksinzegening in bovengenoemd geval voldoen, maar acht dat na een ernstige samenspreking de pastor moet beslissen. De anderen zijn echter van oordeel dat een openbare daad der kerk van zo grote betekenis als een huwelijksinzegening niet rusten mag op een persoonlijke beslissing van de pastor.

De commissie van rapport beseft dat een weigering voor sommige leden hard zal zijn, maar zij zullen, als zij ernst gemaakt hebben met de woorden van Jezus en met de roeping van de kerk om op te komen voor de onontbindbaarheid van het huwelijk, een dergelijke beslissing van de kerk billijken. Het wel goedkeuren zou nog veel harder zijn voor hen die dagelijks door het dal van de zelfverloochening gaan, omdat zij trouw blijven aan hun eens gegeven belofte van trouw. Het besluit mag tevens een teken voor de wereld zijn dat het de kerk ernst is met haar boodschap.

Bij de discussie in de synode spreekt de een zijn dankbaarheid uit en de ander zijn vrees.¹⁶⁷⁴ Bronkhorst bepleit een dispensatiemogelijkheid. Hij noemt de aanstootgevende

¹⁶⁷¹ *Handelingen 1947*, 33.

¹⁶⁷² *Handelingen 1947*, 34.

¹⁶⁷³ *Handelingen 1947*, 34.

¹⁶⁷⁴ *Handelingen 1947*, 35-8.

gedragingen vergeeflijk, maar het tweede huwelijk moet een impedimentum zijn voor het ambt.

De commissie benadrukt nog eens dat de weigering van de tweede huwelijksinzegening niet als tuchtmaatregel is bedoeld. Het weigeren betekent dat de kerk niet durft te zeggen: 'Ge doet goed.'¹⁶⁷⁵

De generale synode besluit met 29 stemmen voor een reglementswijziging in de kerk ahangig te maken. Er zal een speciale toelichting over dit voorstel worden geschreven.¹⁶⁷⁶

Ten Cate wijst er later op dat de kerk in 1939 door het aanvaarden van het rapport zich heeft uitgesproken voor de onontbindbaarheid van het huwelijk.¹⁶⁷⁷

De volgende dag komt het rapport opnieuw aan de orde. De wenselijkheid van een dispensatiemogelijkheid wordt besproken.¹⁶⁷⁸ Haitjema brengt naar voren dat er vanuit de liturgische diepte van de huwelijksinzegening geargumenteerd moet worden. Als men dit inziert is de dispensatie min of meer ridicuul. De generale synode besluit na stemming geen mogelijkheid van dispensatie in de aanvaarde reglementswijziging aan te brengen.¹⁶⁷⁹

In de aprilvergadering van de synode ligt een toelichting van de hand van Emmen ter tafel.¹⁶⁸⁰ De synode besluit deze te aanvaarden en het rapport te publiceren in het *Weekblad van de Hervormde Kerk* en dit aan alle afgevaardigden ter classicale vergadering toe te zenden.¹⁶⁸¹

In de vergadering van november 1947 zijn de consideraties al binnen. Omdat verreweg de meesten tegen het voorstel van de reglementswijziging zijn, stelt de commissie ad hoc voor het gehele probleem van het huwelijk nog eens in studie te nemen en inzonderheid aandacht te wijden aan het wezen van de kerkelijke huwelijksinzegening. Beide voorstellen worden door de generale synode overgenomen.¹⁶⁸²

19.3.2. Latere kerkelijke inzegening

In de synodevergadering van juni 1947 komt nog een andere zaak in verband met het huwelijk in de synode.¹⁶⁸³ Het synodelid Karres van Voorburg heeft aan de algemene synodale commissie de vraag voorgelegd of er bezwaren bestaan tegen een kerkelijke huwelijksbevestiging van hen wier huwelijk al enige tijd geleden burgerlijk is voltrokken. Vroeger stelde de kerkenraad van Voorburg de eis dat nog geen huwelijksgemeenschap had plaatsgevonden. Karres voelde zich daardoor bezwaard, omdat toch ook vaak zogenaamd gedwongen huwelijken kerkelijk worden bevestigd. De algemene synodale commissie heeft hem haar oordeel meegedeeld, maar Karres stelt echter ook prijs op het oordeel van de synode. Kapteyn brengt namens de commissie ad hoc verslag uit.

De handelswijze van de kerkenraad te Voorburg heeft de commissie ten zeerste bevreemd omdat de Hervormde Kerk in de voorbijgegangene eeuwen nooit uitdrukkelijk de kerkelijke bevestiging van het huwelijk met de sluiting van het huwelijk heeft laten samenvallen. Soms waren ze zelfs kortere of langere tijd van elkaar verwijderd.

¹⁶⁷⁵ *Handelingen 1947*, 37.

¹⁶⁷⁶ *Handelingen 1947*, 38.

¹⁶⁷⁷ *Handelingen 1947*, 60.

¹⁶⁷⁸ *Handelingen 1947*, 58.

¹⁶⁷⁹ *Handelingen 1947*, 59.

¹⁶⁸⁰ *Handelingen 1947*, 190v.

¹⁶⁸¹ *Handelingen 1947*, 192.

¹⁶⁸² *Handelingen 1947*, 486-8.

¹⁶⁸³ *Handelingen 1947*, 261-3.

In de dagen van de Hervorming hebben velen na hun overgang tot het evangelisch geloof hun huwelijk in de kerkelijke gemeente laten bevestigen, ofschoon ze reeds jaren getrouwd waren. Dit was volgens de commissie ook het geval met de vooraanstaande hervormer Viret, die reeds twee kinderen had en die de kinderen daarbij tegenwoordig deed zijn.

In de negentiende en ook nog in de twintigste eeuw was het op het platteland de gewoonte dat men in het midden van de week het huwelijk liet voltrekken voor de ambtenaar van de burgerlijke stand en de zondag daarop naar de kerk ging voor de kerkelijke bevestiging. Ook vanuit het karakter van de kerkelijke huwelijksbevestiging behoeft geen bezwaar te rijzen tegen een dergelijke bevestiging. De kerkelijke huwelijksbevestiging bedoelt de natuurlijke verbinding van man en vrouw aan elkaar en het huwelijk te stellen onder het gebod en onder de belofte van God. 'De zegen, waaraan gedacht wordt bij het woord "inzegening" bedoelt toch niet anders te zijn dan de verkondiging der Kerk van de zegen Gods over het huwelijk als een goddelijke inzetten en over hen, die in gehoorzaamheid aan Hem deze weg betreden.'¹⁶⁸⁴

In de tweede plaats bedoelt de kerkelijke huwelijksbevestiging het gezin een plaats te geven in het midden van de gemeente. Vandaar de bede dat de kinderen die zij krijgen zullen, godvruchtig mogen worden opgevoed. Dit is in overeenstemming met het Nieuwe Testament, waar telkens gesproken wordt van christenen die met hun ganse gezin in de christelijke gemeente werden opgenomen. Het geven van een huwelijksbijbel bedoelt het nieuwe gezin tot een huisgemeente te verklaren.

Dit alles doet de commissie tot de conclusie komen dat er geen bezwaar behoeft te zijn om, wanneer dat gevraagd wordt, een huwelijk kerkelijk te bevestigen, ook al is het burgerlijk huwelijk reeds een tijd tevoren voltrokken.

Na een korte gedachtewisseling besluit de generale synode met algemene stemmen het rapport te aanvaarden.

De generale synode neemt tevens het besluit de raad voor kerk en gezin opdracht te geven om, in samenwerking met de kerkelijke hoogleraren in de ethiek en eventueel door hen hierbij te betrekken adviseurs, een conceptboodschap voor de kerkenraden op te stellen, betrekking hebbende op de betekenis van het burgerlijk huwelijk vanuit reformato- risch standpunt in verband met het wezen van de huwelijksinzegening. Zij zal daartoe de huwelijksnood moeten peilen en de adviezen voor kerkelijke behandeling van deze zaak moeten geven.¹⁶⁸⁵

19.4. Art. XXI. Van het huwelijk en ord. 12 in de generale synode

Over art. XXI wordt weinig discussie gevoerd.¹⁶⁸⁶ Zeydner deelt mee dat de raad voor kerk en eredienst zich afvroeg wat 'inzegenen' is en of 'zegenen' niet voldoende is. Berkelbach van der Sprenkel wijst erop dat 'inzegenen' een gebruikelijk woord is. Het huwelijk wordt ingebracht in de zegen des Heren. Het artikel wordt met algemene stemmen aanvaard.

Bij de behandeling van ord. 12 over het huwelijk komt allereerst art. 1 over de huwelijks- catechese aan de orde.¹⁶⁸⁷ Het opschrift wordt gewijzigd in 'Voorbereiding op het huwe- lijk'. De subcommissie acht een verplichte huwelijks catechese niet gewenst, daar deze

¹⁶⁸⁴ *Handelingen 1947*, 262.

¹⁶⁸⁵ *Handelingen 1947*, 263.

¹⁶⁸⁶ *Handelingen 1948*, 186.

¹⁶⁸⁷ *Handelingen 1949*, 257.

verplichting onuitvoerbaar is. De commissie acht de opneming als gewenste mogelijkheid op zijn plaats. De commissie stelt de tekst voor:

Het consistorie draagt zorg de leden der gemeente, staande voor de vorming van een huisgezin, voor te bereiden op de taak, die hen wacht, met name door een bijzondere catechese over het huwelijk, en doet hen de roeping verstaan in het midden der gemeente de bevestiging en zegening van hun huwelijk te begeren.¹⁶⁸⁸

Bij 'taak' heeft de subcommissie het bijvoeglijk naamwoord 'geestelijke' weggelaten. Het consistorie kan ook door een arts seksuele voorlichting doen geven. Het woord 'bevestiging' moet volgens Zeydner verstaan worden als een bevestigd worden van het verbond dat God sluit met degenen die voor Zijn aangezicht verschijnen.¹⁶⁸⁹ Poldervaart sluit zich hierbij aan en wijst erop dat de overheid een huwelijk toestaat dat de kerk niet kan bevestigen. Tijdens de discussie neemt de subcommissie het voorstel over van Van Dongen om in plaats van 'met name', wat een verplichting insluit, te lezen 'bij voorkeur'.

In art. 2 wordt geregeld dat het verzoek om bevestiging en inzegening van een huwelijk tenminste drie weken van tevoren moet worden aangevraagd bij de kerkenraad ter plaatse.¹⁶⁹⁰ De bevestiger van het huwelijk nodigt het bruidspaar uit tot een pastoraal gesprek over het huwelijk. Het aanvragen van de kerkelijke bevestiging en inzegening moet zo spoedig mogelijk na de aanvraag in het midden van de gemeente worden afgekondigd.

In art. 3 wordt vermeld dat een lidmaat der kerk die meent dat er een beletsel tegen de bevestiging en inzegening van een huwelijk bestaat, zijn bezwaar schriftelijk, gemotiveerd en ondertekend bij de kerkenraad kan indienen, uiterlijk op de derde dag na de afkondiging.¹⁶⁹¹ De gemeente moet ingeschakeld worden. Het huwelijk moet niet een zaak van de kerkenraad alleen blijven.¹⁶⁹²

De kerkenraad beoordeelt binnen acht dagen of dat bezwaar een beletsel vormt. In de laatste alinea wordt vermeld dat de bevestiging en inzegening niet plaatsvinden dan nadat het bewijs getoond is dat het huwelijk naar de burgerlijke wet tot stand is gekomen.

In art. 4 wordt vermeld dat de bevestiging en inzegening geschiedt in een dienst van de gemeente, onder gebruikmaking van een daartoe bestemd formulier uit het dienstboek der kerk, door een dienstdoend predikant van de gemeente of op verzoek van het bruidspaar aan de kerkenraad door een andere dienaar des Woords der kerk. Het moet ook geschieden in de tegenwoordigheid van een of meer ouderlingen en diakenen.

Bij de behandeling in tweede lezing vindt er weinig discussie over art. XXI plaats.¹⁶⁹³ Op voorstel van de centrale commissie van rapport wordt het opschrift veranderd in 'Van het huwelijk en het gezin'. Van hieruit wordt er tevens aan het artikel een derde alinea toegevoegd: 'De Kerk richt zich mede op de vragen die zich ten aanzien van huwelijk en gezin voordoen.' Ook wordt 'als inzetting Gods' veranderd in 'Het huwelijk zal als een inzetting Gods heilig gehouden worden', omdat er meer inzettingen van God zijn.

Bij de behandeling van ord. 12 vermeldt het rapport dat deze ordinantie door alle provin-

¹⁶⁸⁸ *Handelingen 1949*, 257.

¹⁶⁸⁹ *Handelingen 1949*, 258.

¹⁶⁹⁰ *Handelingen 1949*, 259.

¹⁶⁹¹ *Handelingen 1949*, 261.

¹⁶⁹² *Handelingen 1949*, 262.

¹⁶⁹³ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1342.

ciale kerkbesturen en alle classicale vergaderingen met vrijwel algemene stemmen is aangenomen.¹⁶⁹⁴ Bij de algemene beschouwingen van de classicale vergaderingen wordt steeds het verlangen aangetroffen dat de synode richtlijnen zal geven over de huwelijksbeletselen, met name over de bevestiging van een huwelijk waarvan één der partijen gescheiden is. Een duidelijk signaal dat de synode zich opnieuw op dit punt heeft te bezinnen.

Enkele provinciale kerkbesturen en verschillende classicale vergaderingen willen de afkondiging ook in de gemeente waarin de huwendes wonen. De commissie is het hiermee eens en het artikel wordt in deze zin gewijzigd dat de kerkenraad waar het verzoek is binnengekomen ook bericht stuurt aan de kerkenraad (kerkenraden) van de gemeente(n) waartoe zij behoren.¹⁶⁹⁵ Dit wordt door de synode aanvaard.

Ter synode wordt vanuit de classis Amsterdam gevraagd naar het verschil tussen bevestiging en inzegening. Heeft de ouderling bijvoorbeeld in noodgevallen de bevoegdheid tot de bevestiging?¹⁶⁹⁶ Poldervaart wijst erop dat de bevestiging een taak is van de dienaar des Woords. De synode achtte het begrip bevestiging alleen onvoldoende om de rijkdom van de handelingen van de kerk bij het huwelijk uit te drukken. Van Ruler legt uit dat de bevestiging meer de juridische kant van het huwelijk uitdrukt, terwijl de meer religieuze kant in de *zegening* zit. De zegen wordt aan het bruidspaar verkondigd. Wat het eerste aspect betreft zou de ouderling het huwelijk wel kunnen bevestigen, wat het tweede betreft is het nodig dat een dienaar des Woords het doet. 'Sinds het verplichte burgerlijk huwelijk is het niet helemaal duidelijk, wat er in de Kerk gebeurt. Het is echter veiliger, beide termen te handhaven.'¹⁶⁹⁷ Het valt trouwens op dat Van Ruler inzegening en zegening door elkaar gebruikt.

De naam van de ordinantie wordt gewijzigd in 'Ordinantie voor de zaken van huwelijk en gezinsleven'. Er worden twee nieuwe artikelen toegevoegd. In art. 6 wordt uitgesproken dat de kerkenraad zich bij zijn herderlijke zorg voor de leden van de gemeente in het bijzonder ook richt op de vragen van huwelijk, gezinsleven en opvoeding en dat hij tracht door voorlichting, raadgeving en hulp de gezinnen te dienen en te bouwen. Art. 7 regelt dat de generale synode 'zich bij haar zorg voor huwelijk en gezinsleven doet ter zijde staan door een Raad voor de zaken van Kerk en gezin.'¹⁶⁹⁸

Bij de behandeling van de formulieren wordt door de commissie voor het dienstboek bij het huwelijksformulier gezegd dat onder de doelstellingen van het huwelijk wel degelijk het paulinische motief van de bestrijding van de hoererij moet worden genoemd. Het huwelijk is vol demonie die moet worden bestreden.¹⁶⁹⁹ Ook wordt uitgesproken dat voor de kerk het huwelijk meer is dan voor de overheid. Wat in de kerk gebeurde sluit ook in wat door de overheid geschiedde. Wij komen met ons huwelijk in het rijk der genade. Door God worden wij in Zijn rijk gebracht, opdat wij ten volle weten wat het betekent getrouwd te zijn. De mensen geven zowel voor de overheid als de kerk hun antwoord op de vragen. Wat er anders voor in de plaats zou komen, zou een gebedsstond zijn. Daarmee vervalt de hele bevestigings- en inzegeningsgedachte.¹⁷⁰⁰

¹⁶⁹⁴ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1554.

¹⁶⁹⁵ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1555.

¹⁶⁹⁶ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1557.

¹⁶⁹⁷ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1557.

¹⁶⁹⁸ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1557v.

¹⁶⁹⁹ *Handelingen 1951/1952*, 92.

¹⁷⁰⁰ *Handelingen 1951/1952*, 94v.

19.5. Een tweede huwelijk na echtscheiding nogmaals in de generale synode

Aan het slot van 19.3.2 zagen we dat de generale synode besloot een commissie in te stellen om een conceptboodschap voor de kerkenraden op te stellen, betrekking hebbende op de betekenis van het burgerlijk huwelijk vanuit reformatorisch standpunt in verband met het wezen van de huwelijksinzegening. Bedoeld rapport komt vijf jaar later op 1 juli 1952 in de synode onder de titel *Burgerlijk en kerkelijk huwelijk naar reformatorische opvatting*.¹⁷⁰¹ Het rapport bevat vijf hoofdstukken:

Hoofdstuk 1 gaat in op de verhouding van man en vrouw.

Hoofdstuk 2 geeft een weergave van de ontwikkeling van het huwelijk in het Oude Testament, in het Nieuwe Testament en in de kerkgeschiedenis.

Hoofdstuk 3 gaat in op de problematiek van de geboorteregeling en -beperking.

Hoofdstuk 4 behandelt de betekenis van het burgerlijk huwelijk en van de kerkelijke bevestiging.

Hoofdstuk 5 behandelt de materie van echtscheiding en huwelijksbevestiging van een tweede huwelijk na echtscheiding. Het laatste hoofdstuk behandelen we hier om de lijn van 19.3.1 te voltooien.

Namens de commissie van ontwerp zijn aanwezig De Vos, Dupuis en Witvliet. De Vos deelt mee dat bij de commissie van ontwerp in alles het pastorale gezichtspunt het zwaarst woog. Men wilde op de reële nood in en buiten de kerk ingaan, doch niet om aan een zekere laksheid tegemoet te komen.¹⁷⁰²

De commissie van rapport uit de synode spreekt grote waardering en dankbaarheid uit voor het zeer gedegen werk dat door de opstellers werd verricht. De belangrijkste problemen die samenhangen met het huwelijk zijn in dit zeer omvangrijke stuk aan de orde gesteld en met onmiskenbare deskundigheid behandeld. 'Het heeft ons vooral getroffen, dat hier wellicht voor de eerste maal op dit zo uitermate precaire terrein van kerkewege zeer duidelijke en concrete dingen zijn gezegd.'¹⁷⁰³

Binnen de commissie van rapport is een lid van oordeel dat het probleem van de echtscheiding te aarzelend wordt behandeld. Hij wil liever op positieve wijze tot de stellige uitspraak komen, onder andere op het punt van de mogelijkheid van echtscheiding door onderlinge toestemming, nadat ernstig gepoogd is op andere wijze tot een bevredigende oplossing te geraken.

De rest van de commissie van rapport meent daarentegen dat de thans geldende echtscheidingsgronden niet moeten worden uitgebreid. Het openen van de mogelijkheid tot echtscheiding door onderlinge toestemming zal de lichtvaardige huwelijksluiting nog meer in de hand werken. 'Hoewel de Commissie van oordeel was dat er gevallen van aanwijsbare ontwrichting zijn, waarbij het huwelijk niet tot elke prijs in stand gehouden kan worden, meende zij toch een duidelijk onderscheid te moeten maken tussen echtbreuk door overspel en allerlei andere vormen van echtbreuk. Zij achtte het noodzakelijk hier niet toe te geven aan een laxere moraal, maar vast te houden aan de eenmaal gedane belofte, ook al betekent dat veelal een zware, soms zeer zware opdracht.'¹⁷⁰⁴

¹⁷⁰¹ *Handelingen 1951/1952*, 368-76, 384-92.

¹⁷⁰² *Handelingen 1951/1952*, 374.

¹⁷⁰³ *Handelingen 1951/1952*, 369.

¹⁷⁰⁴ *Handelingen 1951/1952*, 372.

Ten aanzien van de bevestiging van het tweede huwelijk na echtscheiding bestond er in de commissie aanvankelijk verschil van mening:

- a. De ene helft was van oordeel, dat het stellen van vaste regels hier onbarmhartig zou zijn en pastoraal gezien onverantwoord;
- b. De andere helft meende dat juist de casuïstische behandeling van de gevallen in de praktijk leidt tot grotere onbillijkheden en onverkwikkelijkheden.

De laatstgenoemde helft is tevens van oordeel dat de kerk niet tweemaal dezelfde belofte in dezelfde vorm mag vragen, waar die belofte eens werd gebroken. De kerk mag haar medewerking ook niet verlenen tot het onherstelbaar maken van de breuk, noch dit onherstelbaar maken sanctioneren. Zolang de partners ongehuwd blijven, moet een verzoening altijd mogelijk geacht worden vanuit de bekering tot geloof en gehoorzaamheid. Dat de kerk vanwege de hardigheid des harten in bepaalde gevallen echtscheiding accepteert (niet goedkeurt!) betekent volgens deze leden niet dat zij nu ook gehouden zou zijn het tweede huwelijk in te zegenen.

In haar geheel ziet de commissie toch een mogelijke oplossing in het stellen van enkele vaste richtlijnen, terwijl dan in zeer bijzondere gevallen een nadere voorziening kan worden getroffen. De commissie wil in hoofdstuk V toevoegen:

In het algemeen zal tegen een dergelijke kerkelijke bevestiging geen bezwaar hoeven te worden gemaakt, indien de andere echtgenoot uit het ontbonden huwelijk reeds hertrouwd dan wel overleden is.

Wanneer zich naar het oordeel van een kerkeraad andere omstandigheden voordoen, waardoor hij het als een zaak van pastorale zorg ziet om in een kerkelijke bevestiging toe te stemmen, zal hij daartoe niet overgaan dan na advies te hebben ingewonnen bij een daarvoor door de Generale Synode aan te wijzen kerkelijk orgaan.¹⁷⁰⁵

De Vos deelt mee dat de commissie van ontwerp er huiverig voor was over echtscheidingsgronden te spreken. 'Men kan ook van overspel niet zeggen, dat ze een grond is, omdat ze in het huwelijk kan worden overwonnen.'¹⁷⁰⁶

Witvliet deelt mee dat er binnen de commissie van ontwerp een stroming was die elke tweede inzegening na echtscheiding wilde afwijzen, terwijl een andere stroming zo ver niet wilde gaan. Er kan een ontwrichting van het huwelijk voorkomen die ontbinding nodig maakt. 'De Commissie zoekt een middenweg. De Kerk kan niet zo maar elk huwelijk na echtscheiding inzegenen. De kerkeraad en de kerkelijke commissie kunnen vaststellen in welke gevallen een uitzondering mag worden gemaakt.'¹⁷⁰⁷

De generale synode aanvaardt het rapport met 1 stem tegen en besluit het als haar rapport te doen publiceren.

19.6. Beantwoording van de onderzoeksvragen bij dit hoofdstuk

Door Van Ruler komt het tot een nauwkeurige formulering van de betekenis van de kerkelijke bevestiging en inzegening van het kerkelijk huwelijk. Door de toevoeging 'kerkelijk' wordt enerzijds aangegeven dat het burgerlijk huwelijk een compleet huwelijk is en anderzijds dat de kerk een eigen verantwoordelijkheid heeft om de oorbaarheid van een huwe-

¹⁷⁰⁵ *Handelingen 1951/1952*, 373.

¹⁷⁰⁶ *Handelingen 1951/1952*, 390.

¹⁷⁰⁷ *Handelingen 1951/1952*, 391.

lijk al dan niet uit te spreken. De kerkelijke bevestiging van het huwelijk is een tweede acte. Zo komt het huwelijk onder de zegen en het recht Gods. Het huwelijk wordt gekarakteriseerd als een inzetting van God die in de gemeente heilig gehouden moet worden. De goedkeuring van de kerkenraad om een huwelijk kerkelijk te bevestigen is een tuchtzaak, vandaar de woordkeuze. De gemeente krijgt gelegenheid om bezwaren in te dienen. De kerkenraad is echter verantwoordelijk.

De commissie wil aan de huwelijksbevestiging verplicht huwelijks catechese vooraf laten gaan. De catechese dient tot de geestelijke zin van het huwelijk op te voeden, omdat de mens moet weten wat de door God geboden levensorde ten aanzien van het huwelijk geeft.

De commissie wil ook opnemen dat een tweede huwelijksbevestiging alleen plaats kan vinden als het huwelijk door de dood van een van beide gehuwden is ontbonden. Onder tusschen komen de consideraties binnen bij de synode over het rapport *Echtscheiding en een tweede huwelijk* (zie volgende alinea). De meerderheid van de kerk spreekt zich uit tegen het opnemen van echtscheiding als beletsel voor een tweede huwelijk. De kerk wil de hele zaak opnieuw bestuderen. Berkelbach van der Sprenkel wil vanuit het principiële standpunt verdergaan, De Vos vindt het zinloos om een bepaling te formuleren waarvan bekend is dat de kerk deze niet aanvaardt. Zo laat de commissie dit punt vallen.

De synode behandelt het rapport *Echtscheiding en een tweede huwelijk*. De commissie ad hoc gaat met een rapport van 1939 op grond van Schriftgegevens uit Oude en Nieuwe Testament uit van de onontbindbaarheid van het huwelijk. Het huwelijksverbond is direct verbonden met het verbond van God met Zijn volk. Tegelijk heeft het rapport oog voor de weerbarstigheid van de praktijk, met name in de achterliggende oorlogsjaren en de jongens en mannen in Indië. Valse, heidense leer bevordert de huwelijksnood. De kerk heeft hiertegen profetisch te getuigen. Bij overspel is er geen gebod om te scheiden. De kerk moet vermanen tot verzoening. Zet een echtpaar toch door, dan heeft de kerk te dulden. Gaat een van beiden toch tot een tweede huwelijk over, dan mag de kerk geen censuur toepassen, noch van het heilig avondmaal en de ambten weren, tenminste als er geen sprake is van aanstootgevend gedrag.

Het bovenstaande wil niet zeggen dat dit tweede huwelijk kerkelijk bevestigd kan worden. Bij kerkelijke inzegening hecht de kerk haar goedkeuring aan de beslissing om te trouwen. Zo'n goedkeuring kan de kerk als de eerste partij nog leeft niet geven. Bronkhorst wil een dispensatiemogelijkheid, maar noemt een tweede huwelijk wel een impedimentum (= belemmering, RvK) voor het ambt. De dispensatiemogelijkheid wordt niet overgenomen. De synode neemt een voorstel aan tot reglementswijziging dat een kerkelijke bevestiging van een tweede huwelijk na echtscheiding niet tot de mogelijkheden behoort. De meeste consideraties zijn negatief. Daarom besluit de synode de zaak opnieuw in studie te nemen. Bij de behandeling van de vraag van Karres spreekt de synode uit het mogelijk te achten om een huwelijk later kerkelijk te laten bevestigen. De huwelijksbevestiging bedoelt de natuurlijke verbinding van man en vrouw aan elkaar en het huwelijk te stellen onder het gebod en onder de belofte van God. Tevens bedoelen de bevestiging en inzegening het gezin een plaats te geven in het midden van de gemeente. Het overhandigen van de huwelijksbijbel verklaart het gezin tot huisgemeente. Zo kan ook na jaren, bijvoorbeeld als een gezin vanuit de wereld tot geloof komt, een huwelijk nog bevestigd worden.

Bij de behandeling van art. XXI en ord. 12 sneuvelt in de synode de verplichting om huwelijks catechese te volgen. De synode acht deze onuitvoerbaar.

Bij de behandeling in tweede lezing verandert het opschrift van het artikel in 'Van het huwelijk en het gezin'. Er wordt een derde alinea toegevoegd waarin wordt uitgesproken

dat de kerk zich mede richt op de vragen die zich ten aanzien van huwelijk en gezin voordoen.

Veel classicale vergaderingen geven in de consideraties aan uit te zien naar richtlijnen van de synode over huwelijksbeletselen. Een commissie is door de synode al ingesteld. Het rapport wordt vooral geleid door het pastorale gezichtspunt. De commissie maakt onderscheid tussen echtbreuk door overspel en allerlei andere vormen van echtbreuk.

Over de kerkelijke bevestiging van een tweede huwelijk na echtscheiding is de commissie verdeeld. De ene helft wil geen vaste regels omdat dit onbarmhartig zou zijn, de andere helft vindt juist dat het van geval tot geval beoordelen leidt tot onbillijkheden en onverkwikkelijkheden. De kerk kan niet tweemaal dezelfde belofte van trouw vragen. Zolang de partners ongehuwd blijven, moet de kerk aansporen tot verzoening. Dat de kerk echtscheiding soms moet accepteren, betekent niet dat de kerk ook het tweede huwelijk kerkelijk moet inzegenen.

De synode besluit dat de bevestiging van een tweede huwelijk geen probleem hoeft te zijn als de andere echtgenoot is overleden. In de regel kan bij echtscheiding geen sprake zijn van kerkelijke bevestiging als een van de partners een tweede huwelijk aangaat. Meent de kerkenraad dat er bijzondere omstandigheden zijn, dan moet de kerkenraad eerst advies inwinnen bij een daarvoor door de generale synode aan te wijzen kerkelijk orgaan.

Als zodanig komt het apostolaat niet direct ter sprake. Het apostolaat speelt indirect wel bij het later bevestigen van het huwelijk.

De formuleringen die bij de kerkelijke bevestiging gebruikt worden, doen denken aan termen van Van Ruler in het kader van het Rijk: bevestigen, het huwelijk onder de zegen en het recht Gods, inzetting Gods, de goedkeuring als tuchtzaak, dat de mens moet weten wat de door God geboden levensorde ten aanzien van het huwelijk geeft, dat de bevestiging meer de juridische kant van het huwelijk uitdrukt, terwijl de meer religieuze kant in de zegening zit.

Bij het rapport *Echtscheiding en een tweede huwelijk* wordt ook naar de wereld verwezen met de opmerking dat het besluit om geen tweede huwelijk na echtscheiding te bevestigen een teken voor de wereld mag zijn dat het de kerk ernst is met haar boodschap.